

Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції

МОЛОДІЖНА НАУКА ЗАРАДИ МИРУ ТА РОЗВИТКУ

12-14 грудня 2024 року

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції

«МОЛОДІЖНА НАУКА ЗАРАДИ МИРУ ТА РОЗВИТКУ»

*присвяченої Всесвітньому дню науки
(12-14 грудня 2024 року)*

Чернівці
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2025

УДК 0/9(082)
М 754

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(протокол № 2 від 24 лютого 2025 року)*

М 754 Молодіжна наука заради миру та розвитку : зб. матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (12-14 грудня 2024 року, м. Чернівці). Чернівці : Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича. 346 с.

ISBN 978-966-423-938-4

У Збірнику представлені результати теоретичних і практичних досліджень із широкого спектру напрямів: суспільні науки, гуманітарні науки, технічні науки, природничі та математичні науки, економічні науки.

Збірник містить матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Молодіжна наука заради миру та розвитку»* (12-14 грудня 2024 року). Конференція була організована та проведена Чернівецьким національним університетом імені Юрія Федьковича, Радою молодих вчених Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Радою молодих учених при Міністерстві освіти і науки України.

ISBN 978-966-423-938-4

УДК 796.54:378.147.091.33-027.22](075.8)

**За достовірність результатів дослідження відповідальність несуть автори*

© Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича, 2025

ПОЛІТИЧНО-РЕЛІГІЙНИЙ ДИСКУРС РОМАНУ «ПОКОРА» МІШЕЛЯ УЕЛЬБЕКА

Анастасія Нікоряк¹, Наталія Нікоряк²

¹Кафедра міжнародних відносин і суспільних комунікацій

²Кафедра зарубіжної літератури та теорії літератури

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

E-mail: nikoriak.anastasii@chnu.edu.ua, n.nikoriak@chnu.edu.ua

АНОТАЦІЯ. Зауважується, що роман «Покора» М. Уельбека тлумачиться критиками і дослідниками, як геніальність і прозорливість автора, натомість представники мусульманської общини вбачають в ньому провокацію. Досліджено авторську інтерпретацію політичної та релігійної ситуації сьогодення. З'ясовано, що політичний код роману «Покора» не складається лише з опису політичних перипетій навколо президентської кампанії чи подання ключових ідей тієї чи іншої політичної партії. Письменник насичує текст різноманітними політичними маркерами: описом політичної реклами, цитуванням передвиборчих лозунгів, агітаційних листівок, коментування політичної ситуації на радіо, зображенням вечірніх шоу в день виборів президента, що дозволяє досягнути ефекту повної реалістичності у реципієнта. Окрема увага приділена питанню релігії як політиці.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: «Покора», М. Уельбек, релігія, політичні маркери, цивілізаційна ідентичність

I. Вступ

Мішель Уельбек (М. Houellebecq, нар. в 1958 р.) – відомий французький поет, романіст, публіцист, режисер і сценарист, лауреат премії Гонкурів 2010 р., один з найбільш читаних французьких авторів. Проте і один з найсуперечливіших авторів сьогодення: «новий непересячний талант», «найцитованіший письменник Франції», «криве дзеркало покоління», «літературний маргінал» і т. ін. Незважаючи на світове визнання митця, його творчість і сьогодні не стоїть в центрі дослідницького дискурсу, однак поступово привертає увагу як зарубіжник, так і українських літературознавців (Н. Дерев'янченко, Р. Дзик, Н. Кантемир, Ю. Павленко, І. Рябчий, Я. Тарасюк, О. Меншій). Актуальність обраної теми зумовлена потребою більш глибокого дослідження політичних, релігійних, філософських аспектів творчості, що найяскравіше проявили себе у романі «Покора» (2015).

II. Політично-релігійні коди роману «Покора»

Політично-релігійна ситуація навколо роману. Роман М. Уельбека «Покора» фактично вийшов у день розстрілу ісламістами редакції французького сатиричного журналу «Шарлі Едбо», що свідчить, на думку критиків, або про свідому провокацію, або про геніальну передбачливість автора. Саме через таке співпадіння «Покору» часто вважають пророцтвом. Хоча на ділі (і автор сам про це не раз говорив в чисельних інтерв'ю) «Покора» – це сатира.

Політична складова цього роману чітко прослідковується, оскільки письменник давно конфліктував з ісламістами. Окремі дослідники вказують на доволі радикальну позицію Уельбека щодо ісламу, незважаючи на сучасну європейську політкоректність щодо питань релігії, раси, політичних переконань. Проте ставлення письменника до ісламу і релігії в цілому найкраще представлено у його текстах. Зокрема, Д. Ногез у своїй книзі «Уельбек як він є» зауважує, що, проаналізувавши чимало письменникових зауваг, роздумів, висловлювань щодо релігії, він прийшов до наступних висновків: 1) людям необхідна релігія (тобто, йдучи за етимологією, зв'язок, система переконань і поведінки, які гарантують гармонію між людьми); 2) серед поширених релігій, якщо не торкатися самого питання існування Бога («Я не вірю в Бога, він не потрібен – ні тут, ні в раю»), у нього викликають велике зацікавлення: буддизм, католицизм (яке розглядається як політеїзм з його святими і Дівою Марією) і, в кінці списку серед інших

монотеїстичних релігій, – іслам, який в Уельбека надто сильно асоціюється з певною жорстокістю в поведінці; 3) все відкрито: потрібно досліджувати і порівнювати традиційні релігії і навіть секти, які нещодавно з'явилися – хоча ще краще, на думку Уельбека, «придумати яку-небудь нову» (Noguez, с. 15). Зрештою, особлива позиція вже злілого письменника щодо релігії не виникла на порожньому місці. З його біографії відомо, що навчаючись у ліцеї, майбутній письменник відвідував факультативні уроки катехизису й християнські (католицькі) семінари. Здійснив паломництво до Шартрського собору. Регулярно ходив на недільні меси. Прийняв причастя, однак так і не охрестився. За словами М. Уельбека: «Щонеділі п'ять чи десять хвилин я вірив у Бога, потім виходив з церкви і, опинившись у штовханині паризьких вулиць, миттєво забував про нього» (Miroshnuchenko). Саме цей момент власної біографії автор переніс у долю героя роману Франсуа, який так само позбувався релігійного надхнення, переступаючи поріг монастиря. Отже, новий роман письменника був сприйнятий представниками всіх тогочасних політичних сил Франції і Європи як антиісламський. І зарахований насамперед до жанру соціально-політичної фантастики, що зображує «ісламську Францію» недалекого майбутнього.

Релігія як політика. За романом черговим переломним роком у французькій історії стає 2022 р., коли до влади приходить президент-мусульманин Мохаммед Бен Аббес – лідер організації «Мусульманське братство». Показово, що «країни Заходу неймовірно пишалися виборчою системою» (Houellebecq, с. 41), однак ці «демократичні» вибори і сприяли, щоб до влади прийшов чужинець. Але ключовим роком був не 2022 р., а 2017 р., позаяк саме тоді розпочалися «справжні зміни» з другим туром президентських виборів: «Упродовж кількох тижнів, поки тривало голосування, країна перебувала у тривожному, пригніченому стані. Відчувалася задушлива цілковита зневіра, яку час від часу освітлювали короткі бунтівні спалахи» (Houellebecq, с. 42). А через місяць після оголошення результатів другого туру Мохаммед Бен Аббес оголосив про заснування Братства мусульман. Перша ж політична спроба ісламу – Партія мусульман Франції – зазнала стрімкої поразки через відразливий антисемітизм свого лідера, який дійшов до того, що вступив до спілки з крайніми правими. Зробивши висновки, «братство попілкувалося про помірковану позицію» і успіх був приголомшливий: «згідно з останніми опитуваннями, за партію, яка існувала лише п'ять років, готові були віддати свій голос 21 % виборців – таким чином, вона наступала на п'яти соціалістам з 23%» (Houellebecq, с. 42-43). Змальовуючи стратегію дій та успіху мусульманської політичної партії, М. Уельбек тонко й майстерно показує доволі непросту ситуацію, яка склалася в одній із ключових країн Європи через недалекоглядну внутрішню політику. Оскільки французькі політичні лідери, розділяючись на два ворогуючі табори, вели безперервні чвари, по чергово змінювали один одного на політичному олімпі, не звертали уваги на політичних конкурентів. Саме ця політична самовпевненість, зрештою, призвела до того, що «від самого початку кампанії рейтинг кандидата від Братства незмінно зростає – йому навіть вдалося обігнати кандидата від соціалістів» (Houellebecq, с. 43). Зрештою, ніхто і ніщо не завадило набрати обертів саме цій політичній партії. Навіть ряд антиісламських провокацій, які вибухали по чергово у різних кварталах, про які ЗМІ практично не повідомляло нічого, не змогли стати перепорою: «Відраза до мусульман досить сильна в усій Європі; проте Франція становить осібний випадок» (Houellebecq, с. 59).

Спочатку Мохаммед Бен Аббес висловлювався в доволі стриманому дусі, що не суперечив французькому політичному бомонду: підтримка мігрантів і мультикультуралізму, співчуття палестинцям, визнання демократичних цінностей. Проте досить скоро Франція поступово, але доволі радикально змінюється. З вулиць зникають дівчата в міні-спідницях. Університети щедро фінансуються саудитами, стають проісламськими. В них забороняється викладати жін-

кам, а викладачі-чоловіки змушені приймати іслам під загрозою звільнення. Система широкої державної допомоги згортається, оскільки уряд, що виступає за «сімейні цінності», оголошує, що допомога нужденним – перевага сім'ї. У зовнішній політиці взято курс на об'єднання Європи з Магрибом під приводом того, що Європа – спадкоємиця Риму, а північ Африки входить в Римську імперію. Таким чином, все розгортається за сценарієм антиутопії, проте, на думку критиків, якщо М. Уельбек хотів би написати політичний роман-попередження, то він би зробив головним героєм якогось політичного діяча, а не професора філології Франсуа, що викладає історію літератури і абсолютно аполітичний.

Підкреслимо, що політична складова роману не обмежується лише промусульманською гілкою. Серед політичних партій – опонентів мусульман, про які говорить М. Уельбек, слід згадати «рух захисників ідентичності». Люди, що входили в це угруповання, відстоювали насамперед право жити на власній землі та ідентифікували себе як справжні французи: «Усі вони були католиками, іноді траплялися роялісти, глибоко ж у душі «ідентичники» були романтиками і – у переважній більшості випадків – пияками» (Houellebecq, с. 57). Блок захисників ідентичності складався з численних фракцій, які, нажаль, «не знаходили спільної мови: католики, солідаристи, пов'язані з «Третім шляхом», роялісти, новітні погани, радикальні ультра-атеїсти, які перейшли від крайніх лівих», проте ситуація змінилася, коли було створено рух «Тутешніх Європи» (Houellebecq, с. 57). Спочатку вони надихалися досвідом партії «Тутешні Республіки», однак зрештою стали їхньою повною протилежністю, сформулювавши чіткий федеративний меседж: «ми – тутешні мешканці Європи, перші, хто зайняв цю землю, і ми виступаємо проти мусульманської окупації» (Houellebecq, с. 57-58). Таким чином, протидія мусульманській експансії з боку французів була, проте нечисельною. Більшість людей (основна маса виборців) були лише байдужими спостерігачами, споглядальниками змін «французького ландшафту».

Політична карта Франції після обрання Бен Аббеса президентом дещо змінилася. Сформувався кілька опозиційних груп. Першою з яких були *світські ліваки*: «Відбулися протестні збори, підбурювані такими химерними постатями, як Жан-Люк Меланшон (французький політик, один із очільників лівих сил. – Н.А.) та Мішель Онфре (французький філософ-гедоніст. – Н.А.); *Лівий фронт* нікуди не дівся (принаймні на папері він існував), тож цілком можна було припустити, що у 2027 році перед Бен Аббесом постане серйозна проблема; і це не враховуючи кандидати від Національного фронту. З іншого боку гучніше залунали голоси таких угруповань, як *Союз студентів-ваххабітів*, – вони обурювалися стійкістю аморальних звичаїв та вимагали реального застосування шаріату. <...> Саме існування політичного протистояння (хай навіть штучного) є необхідною передумовою злагодженої роботи ЗМІ – а може, й побутування серед населення хоча б формальної віри в демократичність процесу» (Houellebecq, с. 169). Таким чином, політична арена почала поповнюватися й іншими промусульманськими силами, однак дещо радикальнішого спрямування. У такий спосіб М. Уельбек досить ретельно, зі знанням всіх нюансів описує політичні інтриги, що розгорнулися у французькому суспільстві 2022 року.

Політичні маркери тексту. Однак політичний код роману «Покора» не складається лише з опису політичних перепетій навколо президентської кампанії чи подання ключових ідей тієї чи іншої політичної партії. Письменник насичує текст різноманітними політичними маркерами: описом політичної реклами, цитуванням перевиборчих лозунгів, агітаційних листівок, коментування політичної ситуації на радіо, зображенням вечірніх шоу в день виборів президента. Зокрема, останні були улюбленою телевізійною програмою Франсуа, після «фіналів чемпіонатів світу з футболу»: «Звісна річ, атмосфера цих шоу була значно менш напруженою, адже вибори – це специфічний дискурс, історія, завершення якої відоме з першої ж хвилини;

проте розмаїття учасників (політологи, політичні оглядачі «першого плану», цілі натовпи радісних або засмучених активістів у виборчих штабах партій... зрештою, самі політики зі своїми квапливими заявами – часом добре обміркованими, а іноді й продиктованими почуттями) та їхній загальний запал утворювали унікальне безцінне телегенічне відчуття переживання історичної миті в прямому ефірі» (Houellebecq, с. 63). Проте це дійство було лише ефектним шоу, за яким спостерігаєш з пляшкою пива та повним холодильником: «цього разу я накупив грецької тарамі, близькосхідного хумусу, оладок та риб'ячої ікри; а напередодні поставив до холодильника дві пляшки “Рюллі”» (Houellebecq, с. 63). Таким чином, Франсуа дуже ретельно підготувався до перегляду улюбленої шоу-програми: «Щойно Давід Пюжада з'явився на екрані о 19:50, я зрозумів, що вечір буде захопливим і на мене чекає незабутній момент. Звісно, Пюжада тримався дуже професійно, проте його виказував блиск очей: результати, які йому вже були відомі і які він мав право оголосити вже за десять хвилин, були сенсаційними; французький політичний краєвид мусив зазнати суттєвих змін» (Houellebecq, с. 63).

М. Уельбек досить детально зазначає статистичні дані виборчих перегонів, наводячи відсотки, які набрала та чи інша політична партія: «Національний фронт ішов далеко попереду з 34,1% голосів. <...> Проте за нею пліч-о-пліч ішли кандидати від соціалістів (21,8%) та Братства мусульман (21,7%). <...> Кандидат від правих з 12,1% голосів, вочевидь, вибував із перегонів» (Houellebecq, с. 64). Детально описує й зовнішність кандидатів, які поступово вибували з політичної боротьби: «Жан-Франсуа Копе, голова Спілки за народний рух, з'явився на екрані лише о 21:50. Змучений, недбало поголений, з розв'язаною краваткою – більше, ніж коли-небудь раніше, було очевидно, які випробування він пережив. Страдницьки, з приниженням він визнав, що зазнав поразки – серйозної поразки, відповідальність за яку він повністю брав на себе» (Houellebecq, с. 64). Або подає політичний коментар, що лунає з радіо: «Я ввімкнув радіо у авті: почалися вибори; тривали вони без пригод; Франсуа Олланд уже проголосував у своєму «коррезькому ф'єфі». Відсоток відвідуваності – якщо про це можна судити в таку ранню пору – був високий, вищий, ніж під час двох останніх президентських виборчих кампаній. Дехто з політичних аналітиків висловлював припущення, що підвищений рівень явки вигідний «урядовим партіям» і грає не на користь крайніх; проте інші не менш поважні експерти мали цілком протилежну точку зору» (Houellebecq, с. 106). Тим самим ретельно малюючи повну картину політичної боротьби, що розгорнулася у Франції 2022 року і реакцію на неї: «Політична система, в якій я існував з дитинства і до якої звик, система, яка вже давно давала тріщини, може в одну мить завалитися» (Houellebecq, с. 66).

Проте автор не обмежується описом політичних перипетій лише у Франції. Ореол розповсюдження мусульманства набирав обертів. Так, Франсуа вирушає у Брюссель, де «нещодавно до влади прийшла Мусульманська партія Бельгії» (Houellebecq, с. 235). М. Уельбек чітко зауважує, що на цьому вони не зупинилися: «З точки зору європейської політичної рівноваги цю подію вважали визначальною. Авжеж, національні мусульманські партії на той час уже входили до урядових коаліцій у Великій Британії, Нідерландах і Німеччині; проте Бельгія стала другою (після Франції) державою, де мусульманська партія опинилася біля керма» (Houellebecq, с. 235). Як бачимо, письменник доволі детально змальовує загрозливу картину чергової мусульманської експансії. Чітко зазначає, що на цей раз вони не зупиняться на Піренейському півострові, як це відбувалося у VIII ст., і не здійснюватимуть набіги по півдню Франції, а захоплять її цілком. І, зрештою, така доля спіткає всю Європу.

III. Висновки

Серед певної частини арабського суспільства переважають побоювання перед глобалізаційними змінами, які можуть призвести до знищення культури, руйнування традиційних прин-

ципів арабського суспільства. Як наслідок, спостерігається активний наступ Сходу на західну цивілізаційну модель. Саме ця проблема актуалізується у романі М. Уельбека «Покора». Змалюючи стратегію дій та успіху мусульманської політичної партії, письменник тонко й майстерно показує доволі непросту ситуацію, що склалася в одній із ключових країн Європи через недалекоглядну внутрішню політику. Проте політична складова роману не окреслюється письменником однобоко, він не обмежується лише змалюванням промусульманської гілки. Серед політичних партій – опонентів мусульман, про які говорить письменник, є «рух захисників ідентичності», «рух мусульман-джихадистів», які намалися в різний спосіб чинити опір провідній партії. Перипетії політично-релігійного життя постають у всій повноті у тексті, завдяки введенням відповідної атрибутики, що супроводжує передвиборчий і виборчий процес. Все це створює повноцінну картину тогочасного життя, переконує читача у реальності того, про що йдеться у тексті.

IV. Список використаних джерел

- [1] Miroshnychenko, V. (2013). «Підніжки» Мішеля Уельбека. Retrieved from URL: <http://litakcent.com/2013/06/05/pidnizhky-mishelja-uelbeca/>
- [2] Noguez, D. (2003). Houellebecq, et fait. Fayard. 288 p.
- [3] Houellebecq, M. (2015). Покора / пер. з франц. І. С. Рябчия. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля». 256 с.

THE POLITICAL AND RELIGIOUS DISCOURSE OF THE NOVEL «SUBMISSION» BY MICHEL HOUELLEBECQ

Anastasia Nikoriak, Natalia Nikoriak

ABSTRACT. The article notes that the novel «Submission» by M. Houellebecq is interpreted by critics and researchers as the author's genius and insight, while representatives of the Muslim community see it as a provocation. The author's interpretation of the current political and religious situation is studied. It is found that the political code of the novel «Submission» does not consist only of a description of the political vicissitudes of the presidential campaign or the presentation of the key ideas of a particular political party. The writer saturates the text with various political markers: a description of political advertising, quoting election slogans, campaign leaflets, commenting on the political situation on the radio, depicting evening shows on the day of the presidential election, which allows achieving the effect of complete realism in the recipient. Special attention is paid to the issue of religion as politics.

KEYWORDS: «Submission», M. Houellebecq, religion, political markers. civilizational identity